

Definice jevu a vymezení pojmů

Psychosexuální vývoj je velmi složitý proces. V jednotlivých fázích dětství a dospívání dochází ke specifickým změnám charakteristickým pro daný stupeň, vytváří se a ustalují se základy sexuálního chování. Je potřeba rozlišovat projevy normální sexuální zvědavosti a určitého experimentování od projevů nevhodných a rizikových.

Příčiny rizikového sexuálního chování (dále jen RSCH) jsou různé. Mohou být vrozené (např. mentální postižení, poruchy autistického spektra, ADHD), získané (vlivem rodinného prostředí a výchovy, ale i např. **prožitého traumatu**), či kombinace obojího (např. poruchy osobnosti). RSCH může být doprovodné k jinému rizikovému chování (např. k zneužívání návykových látek).

Dítě se může sexuálně rizikově chovat, může být ale i obětí RSCH.

Dopady tohoto chování zasahují do více oblastí (zejm. zdravotních, sociálních, psychosexuálních), mohou negativně a někdy i trvale ovlivnit kvalitu dalšího života (důsledky pro jedince, v širším pojetí i pro společnost).

K RSCH se řadí předčasný začátek pohlavního života (před 15 rokem věku = trestný čin x čin jinak trestný), časté střídání (sexuálních) partnerů, náhodné známosti (tzv. „na jednu noc“) či prostituce. Vše uvedené často v kombinaci s nechráněným stykem (zejména stykem bez použití kondomu – obecně riziko nechtěného těhotenství, riziko přenosu pohlavních chorob). Dále některé typy sexuálního experimentování (např. krvavé praktiky, praktiky s dušením), ale i zveřejňování intimních fotografií na internetu (sexting¹).

¹ „Sexting je složeninou vzniklou ze slov sex a textování a znamená elektronické rozesílání textových zpráv, fotografií, či videa se sexuálním obsahem.“ (www.sexting.cz; Centrum prevence rizikové virtuální komunikace, Pedagogická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci)

Zpracovatel

Oddělení sociálně právní ochrany dětí
Městského úřadu Jeseník
červen 2019

V rámci primární prevence je nutné zejména vytvářet zdravé postoje nebo snažit se o změnu postojů, které následně ovlivňují chování dětí a to ještě dříve, než k rizikovému sexuálnímu chování dojde.

Psychosexuální vývojové stupně²

- **Od narození do 6 let** – formují se základy pro přijetí vlastního Já a pozitivního vnímání sebe sama, vztah k vlastnímu tělu a tělesným funkcím, zvědavost a spontánnost ve hře s genitáliemi. **Doporučení:** nemá smysl zamezovat, s dítětem mluvit bez emočního náboje („To je fuj“ ...)
- **Od 6 do 12 let** – postupně se objevuje potřeba soukromí, vyšší míra samostatnosti, první fantazie se sex. podtextem, u chlapců může být první poluce, zájem o vysvětlení slov a projevů spojených se sexualitou – sami často vysvětlují „po svém“, možno s použitím vulgárních výrazů, jejich obsah však často jen tuší nebo neznají. **Doporučení:** nevyhýbat se dotazům dítěte, odpověď přizpůsobit věku a chápání dítěte, není-li rodič schopen sám o tématu mluvit, nebo neví jak odpovědět, dítěti otevřeně říci, že neví, jak mu otázku vysvětlit, využít alternativ (literatura, někdo jiný blízký, s důvěrou rodiče i dítěte, apod.)
- **Od 13 do 15 let** – období velkých tělesných změn a prožívání vlastního těla (v centru pozornosti), nekritičnost, zbrkllost a špatný odhad chování, uvědomění si masturbace. **Doporučení:** intimní a citlivé téma, rodiče by měli zasahovat, pouze pokud dítě samo požádá nebo v případech, kdy se objeví některý z rizik. faktorů: masturbace na veřejnosti, podezření, že se dítě zraňuje (použití ostrých předmětů), nutkavé chování, pro které dítě zanedbává běžné povinnosti, hygienu, přátele apod.
- **Od 16 let věku** – dozrává schopnost intimity, touha po důvěrném citovém poutu, partnerský sex, masturbace. „Sexuální zdraví a prožívání v dospělosti významně závisí na věku a přiměřeném pohlavním chování v dětství“.

Rizikové faktory – v rodinném prostředí (nedostatečná kontrola, restriktivní a potlačující výchova, konflikty mezi rodiči, osobnostní patologie některého rodiče), specifika komunity/minority, tělesný hendikep, prožité trauma, osobnostní sex. poruchy (možným ukazatelem „triáda symptomů“ – noční pomočování i po 12roce života, týrání zvířat, žhářství) – nutná diagnostika a sexuologické vyšetření a následná opatření (v případě již tr. činnosti vč. např. i ochranné léčby).

Neopomenout: RSCH dítěte (jak u dívek, tak chlapců) může být i důsledek prožitého traumatu (např. sexuálním zneužíváním, vč. vykořisťováním dítěte např. k prostituci).

² <https://www.sancedetem.cz/cs/hledam-pomoc/rodina-v-problemove-situaci/psychicke-problemy-ditete/psychosexualni-vyvoj-ditete-a-jeho-poruchy.shtml>

Specifika vybraných typů RSCH

Je třeba zmínit skutečnosti, které si zejm. mladiství často vůbec neuvědomují, respektive je mnohdy ani neznají.

- **Zahájení pohlavního života před 15 rokem věku** – Věková hranice pro legální zahájení sexuálního života je 15 let. „Kdo vykoná soulož s dítětem mladším 15 let nebo kdo je jiným způsobem pohlavně zneužije...“ dopustí se trestného činu pohlavního zneužití dle § 187 tr. zákoníku. Přičemž „jinak pohlavně zneužije“ zahrnuje např. „mazlení“ vedoucí k pohl. vzrušení (ohmatávání, líbání, dotýkání se pohl. orgánů – viz. petting x heavy petting).
- **Sexting** –Věková hranice pro legální zahájení sexuálního života je 15 let. Dověšením 15 let se člověk stává trestně odpovědným, v rámci trestního práva je označován jako mladistvý. Pro zákon obecně je však dítětem do 18 let³ a jako takové je nositelem zvláštní ochrany. Člověk starší 15 let tedy může mít sex. Pokud však sám sebe vyfotí, natočí (přičemž pořízený materiál by bylo možno označit za pornografický) nebo o svých sex. prožitcích bude psát, (případně jej takto zachytí někdo jiný), může být toto kvalifikováno jako výroba a držení dětské pornografie - § 192 tr.zákoníku (případně zneužití dítěte k výrobě dětské pornografie - § 193 tr.z.) a svým jednáním naplňuje skutkovou podstatu trestného činu.

Postup řešení situace

Z pozice OSPOD - kompetence a opatření v případě RSCH

- Problematika RSCH spadající do agendy kurátora pro děti a mládež (dále jen kurátor) – děti s RSCH, které lze vyhodnotit jako protiprávní chování (provinění x čin jinak trestný), děti s RSCH ohrožené závislostí na návyk. látkách, děti živící se prostitucí
- Problematika RSCH spadající do agendy terénního sociálního pracovníka OSPOD (dále jen sociální pracovník) – dítě vyhodnoceno jako oběť, v případě těhotenství nezl.
- Kurátor i sociální pracovník se při výkonu své činnosti řídí zákonem č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí (dále jen zákon SPOD).
- Možní oznamovatelé – samo dítě, rodina, jiné osoby, škola nebo zařízení, ve kterém dítě pobývá, pomocné organizace, psycholog, lékař (pediatr, gynekolog) či zdravotnické zařízení, policie.
- Kurátor nebo sociální pracovník (dle řešeného případu):
 - kontaktuje rodinu, dojedná osobní kontakt, v případě potřeby realizuje šetření v rodině, ve škole, v zařízení, v němž dítě případně pobývá;
 - vyžádá potřebné zprávy k posouzení a podložení situace dítěte a vypracování individuálního plánu ochrany dítěte;
 - v případě podezření na spáchání dosud nešetřeného tr. činu podá podnět na PČR
 - při pohovoru s rodiči zjišťuje rodinné poměry, výchovné postupy, aj.
 - při pohovoru s dítětem působí preventivně - mj. poučí dítě o důsledcích jeho chování, rizicích a případných dopadech;

³ § 126 zákona č. 40/2009 Trestní zákoník: „Dítětem se rozumí osoba mladší 18 let, pokud trestní zákon nestanoví jinak.“

- případně nasměruje rodinu do péče odborníků, kteří mohou rodině pomoci, podpořit ji (v první fázi motivuje k dobrovolné spolupráci)
- v případě nespolupracujících rodin – využití donucovacích oprávnění – tj. pravomoc uložit zákonným zástupcům povinnost využít odbornou poradenskou pomoc, pravomoc uložit dítěti nebo zákonným zástupcům tzv. výchovná opatření (napomenutí, omezení, dohled kurátora, poradenství, setkání se zapsaným mediátorem), nejzazším typem je pak opatření, které na návrh OSPOD může uložit pouze soud a která znamenají umístění dítěte mimo rodinu
- případná realizace případové konference (v případě hrozícího umístění dítěte mimo rodinu realizována vždy).
- v případě těhotenství dítěte – pohovor s nezletilou budoucí matkou, jejími zákonnými zástupci, nebo i širší rodinou, případně s budoucím otcem dítěte (je-li nezl., pak i s jeho zákonnými zástupci) o dané i budoucí situaci a následného zajištění dítěte; zprostředkování kontaktu na podpůrné služby (např. sociálně aktivizační služby), úřad práce pro vyřízení dávek státní sociální podpory; po narození dítěte podává soc.prac. návrh na ustanovení poručníka (v případě, že jsou oba rodiče nezl., případně nezl. matka otce neuvede), v případě odmítnutí dítěte nezl. matkou OSPOD zajišťuje péči (rychlým předběžným opatřením, rozhoduje soud na návrh OSPOD – do péče příbuzných, náhradní rodinné péče, nebo zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc,
- v případě protiprávního jednání dítěte (provinění x čin jinak trestný) – postup dle metod. materiálu Děti, mládí a trestní řízení
- v případě dítěte-oběti – nutný velmi citlivý přístup, zprostředkování kontaktu na podpůrné služby (poradna pro oběti při Probační a mediační službě, psychologické poradenství), účast u podání vysvětlení na PČR.

Dítě má dle Zákona č. 45/2013 Sb. o obětech trestných činů státu **statut zvlášť zranitelné oběti**. Tento statut dítěti přiznává další speciální práva nad rámec „běžných práv“ oběti: právo na bezplatnou pomoc, právo na zabránění kontaktu s pachatelem, právo na ochranu při výslechu nebo podání vysvětlení, právo na zastupování zmocněncem bezplatně nebo za sníženou odměnu.

Z pozice školy

- Po rodině je škola jednou z hlavních institucí řešících prevenci RSCH
- V rámci primární prevence RSCH pracuje učitel na vytváření dobrého vztahu s dítětem - pozitivní model, jasná pravidla fungování, individuální přístup, podpora důvěry a možností otevřené komunikace:
- Propracovaná sexuální výchova (důležitá je informační role učitele ve spojení s respektem a důvěrou žáků k němu) – práce se základními sexuálními pojmy, s riziky, seznámení s osobními právy a jejich ochranou, jak říci NE, poučení žáka, na koho se může v případě nouze a ohrožení obrátit (vč. anonymních poradenských linek, serverů).
- Doporučené postupy a metody prevence: zjištění sociálního klimatu ve třídě (sociometrií, interaktivními programy a programy na rozvoj sociálních kompetencí, prvotně pak i pozorováním, všímáním si změn klimatu), popis, včasná intervence

- Učitel by měl být schopen odhadnout a připustit své limity (limity jsou běžné, lidské, má je každý, přestože může pociťován tlak – vnější, i vnitřní, že by měl v dané oblasti vědět vše -), vč. informačních a neváhat využít odbornou podporu.
- Základní strategie: „Je potřeba brát každé sdělení dítěte vážně“.
- Předpokládá se spolupráce s rodiči; řešení možné na půdě školy, ve složitějších případech zprostředkovat rodičům a dítěti kontakt se specializovaným pracovištěm (psychologické, terapeutické a poradenské služby), v případě RSCH, které je „nasedá“ na jiný primární problém dítěte (např. užívání nebo závislost na návykových látkách), možno zprostředkovat kontakt i s podpůrnými neziskovými sociálními službami.
- V případě nespolupracujících rodičů, za situace, kdy RSCH dítěte ohrožuje jeho vývoj a zdraví (nebo se takto škole jeví), škola informuje OSPOD.
- Shodně kontaktuje OSPOD v okamžiku, kdy škola zjistí, že je nezl. žákyně těhotná.
- Zjištěné násilí páchané na dítěti (i sexuální), vč. podezření školy na toto násilí, je škola povinna ohlásit OSPOD (případně i Policii ČR) vždy.

Z pozice dalších možných aktérů:

- **Policie (resp. OČTŘ)** – policie prověřuje RSCH a zahajuje tr. řízení v případě podezření, že RSCH naplňuje skutkovou podstatu tr. činu. Průběh tr. řízení a řízení u dětí mladších 15 let – viz met. Materiál Děti, mladiství a trestní řízení.
- **Probační a mediační služby** – činná v případě tr. řízení nebo řízení u dětí mladších 15 let. Nabídka spolupráce jak pachateli, tak oběti (zapojení Poradny pro oběti), ve vykonávacím řízení činná na pověření soudu – viz met.mat.Děti, mladiství a tr. řízení
- **Lékaře (pediatra, gynekologa, psychiatra) nebo psychologa** – vč. role preventivní (informovat děti o prevenci před pohlavně přenosnými nemocemi, ochraně před otěhotněním. V případě těhotenství nezl. má lékař povinnost oznámit rodičům i OSPOD, oznamovací povinnost má lékař rovněž při podezření z pohlavního zneužití nezl. nebo jiného typu násilí. Těhotenství nezl. a případná interrupce – dívky 16-18 mohou žádat sami, o provedení se informuje zákonný zástupce, u dívek mladších 16 let se požaduje vždy souhlas rodičů.

V případě sexuální agrese – možná diagnostika pro vyloučení sexuální deviace: podrobné pedopsychiatrické vyšetření, sexodiagnostické vyšetření, psychologické vyšetření, EEG vyšetření

Rizikové sexuální chování

1 Rodina

- měla by plnit preventivní roli jako jedna z prvních "institucí", mluvit s dítětem o pravidlech bezpečného sex.chování, ochraně a rizicích
- protektivní faktory: bezpečné prostředí, pravidla, hranice, otevřenost ke komunikaci, důvěra, aj;
- rizikové faktory: dané téma = tabu v rodině, konflikty v rodině, hraniční typy výchovy, může i nízký socioekonom. status, zvyklosti v komunitě, osobnostní patologie rodičů, aj.
- nezl. matka - rodičovská odpovědnost jen v rozsahu povinnosti a práva péče o dítě, plnou RO nabývá dosažení plné svéprávnosti (zletilosti, uzavřením manželství před zletilostí) není-li plná RO ani u jednoho z rodičů, ustanovuje se poručník

2 Škola

- jedna z hlavních institucí řešících prevenci RSCH;
- vytváření dobrého vztahu s dítětem, pozitivní model, jasná pravidla, individ. přístup, důvěra, otevřená komunikace;
- propracovaná sexuální výchova;
 - práce s klimatem třídy, vyhodnocení, intervence;
 - vědomí si vl.limitů, spolupráce i s odborníky;
- předpokládá se spolupráce s rodiči;
- řešení na půdě školy x zprostředkování kontaktu se spec.pracovištěm/jinými podpůrnými službami;
- nespolutrac. rodiče a přetrvávající problém - kontaktovat OSPOD;
- těhotná žákyně - kontaktovat OSPOD
- podezření na páchání násilí (vč. sex.) na dítě - kontaktovat OSPOD a PCR

3 Lékař (gynekolog, pediatr)

- i role preventivní;
- ohlašovací povinnost i přes lékařské tajemství;
- o těhotenství nezl. lékař informuje rodiče, oznam. povinnost (lékaře, rodičů) je i vůči OSP
- v případě podezření lékaře na pohl.zneužití jiného typu násilí platí oznam.povinnost vždy (vůči OSPOD, i vůči PCR);
- lékař by měl informovat o možnostech v případě "odmítnutí" těhotenství;
- dívky 16-18 let mohou žádat samy o interrupci, lékař je však povinen informovat rodiče, u mladších dívek je možná interrupce jen se souhlasem rodičů
- v případě sex.agrese - diagnostika (podrobné pedopsychiatrické vyšetření, sexodiagnostické vyšetření, psychologické vyšetření, EEG vyšetření)

4 OSPOD

- postup dle zákona SPOD 359/1999 Sb.
- oznamovatelé: dítě, rodina, jiné fyz.osoby, škola, zařízení ve kterém dítě pobývá, pomocné organizace, lékař, policie, aj.
- kontakt s rodinou (telefonický, násil. osobní, příp. terénní práce) - zjištění rodinných poměrů a výchovných postupů
- shromažďování informací (žádosti o zprávy)
- osobní pohovory s dítětem - preventivní působení
- vyhotovení individ.plánu ochrany dítěte
- zprostředkování odborné podpory a pomoci
- pravomoc donucovacích oprávnění v případě nespolutrac.
- v případě těhotenství nezl. - kontakty s rodinou, informační podpora, návrh na stanovení poručníka, v případě, řešení náhradní rodinné péče
- v případě tr. činnosti nebo činu jinak tr. - viz metodika Děti, mládí a tr. řízení
- v případě dítěte/oběti - citlivý přístup, zprostředkování podpůrných služeb

5 DALŠÍ SUBJEKTY

Policie:
prověřuje a zahajuje tr.řízení v případě podezření na spáchání tr. činu příp. činu jinak trestného
oznamovací povinnost ostatních subjektů podrobněji k tr.ř. viz Metodika Děti, mlad. a tr.řízení.

PMS:
činná v případě tr.řízení u mlad. nebo řízení u mladších 15 let, nabídka spolupráce pachatelů i obětí; zapojení Poradny pro oběti; ve vykonávacím řízení činná na pověř.soudu - viz metodika výše

Spolupracující a podpůrné služby: poradenství, krizová intervence, motivační rozhovory, psychoterapie,

Sít pomoci

- **Okresní soud v Jeseníku**, Dukelská 2a/761, 790 01 Jeseník, tel. 584 458 200, e-mail: podatelna@osoud.jes.justice.cz
- Městský úřad Jeseník, **Oddělení sociálně právní ochrany dětí**, Karla Čapka 1147/10, Jeseník, *kurátoři pro děti a mládež*
Bc. Kateřina Vsetečková, tel. 584 48 464, e-mail: katerina.vseteckova@mujes.cz
Bc. Veronika Kočí, tel. 584 498 454, e-mail: veronika.koci@mujes.cz
- **Policie ČR**, Krajské ředitelství Ol. kraje
 - obvodní odd. Jeseník - Moravská 780/4, 79001, tel. 974 773 651
 - obvodní odd. Zl. Hory - Bezručova 614, 793 76, tel. 974 773 711
 - obvodní odd. Javorník - Hlavní 149, Žulová, 790 65, tel. 974 773 701
- Probační a mediační služba, středisko Jeseník, Nábřežní 290/20, 790 01, Jeseník, vedoucí střediska: Mgr. Radka Popelková, tel. 584 459 418, 734 362 936, e-mail: rpopelkova@pms.justice.cz

Web. odkazy:

<http://rodina.prorodiny.cz/> zejm. <http://rodina.prorodiny.cz/rodina/programy-a-aktivity/skolska-primarni-prevence/>
<http://www.vychovakezdravi.cz/>
<http://www.ditekrize.cz/> - Dětské krizové centrum
<http://www.nicm.cz/oblasti/socialne-patologicke-jevy> - Národní informační centrum pro mládež
<https://www.linkabezpeci.cz/poradna/dospivani,-sex/prehnana-prisnost-rodicu/> - Linka bezpečí
<http://www.sancedetem.cz> – webový portál Šance dětem

Zdroje; čerpáno z:

- Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí
- Zákon č. 218/2003 Sb., zákon o soudnictví ve věcech mládeže
- Zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů
- MŠMT – Co dělat, když – Intervence pedagoga; Příloha č. 18, Rizikové chování ve školním prostředí, č.j. MSMT-1999/2015 děti a mládež
- Web. portál Šance dětem – konkrétně:
 - <https://www.sancedetem.cz/cs/hledam-pomoc/rodina-v-problemove-situaci/psychicke-problemy-ditete/psychosexualni-vyvoj-ditete-a-jeho-poruchy.shtml>
 - <https://www.sancedetem.cz/cs/hledam-pomoc/rodina-v-problemove-situaci/rizikove-chovani-ditete/rizikove-sexualni-chovani.shtml>

- <https://www.sancedetem.cz/cs/hledam-pomoc/rodina-v-problemove-situaci/rizikove-chovani-dospelého-k-diteti/sexualni-zneuzivani-ditete/dusledky-sexualniho-nasili-a-zneuzivani.shtml>
- <https://www.sancedetem.cz/cs/hledam-pomoc/rodina-v-problemove-situaci/rizikove-chovani-dospelého-k-diteti/komercni-sexualni-zneuzivani-deti/co-je-komercni-sexualni-zneuzivani-deti-a-dospivajících.shtml>
- web. portál www.sexting.cz ; Centrum prevence rizikové virtuální komunikace, Pedagogická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci, 2010-2013; Projekt E-Bezpečí, 2008-2013